

A másik¹ hazai nyelv oktatása Finnországban

1. Bevezetés

A finn iskolarendszer és oktatás eredményessége már-már legendaszerű. Jelen írás arra vállalkozik, hogy bemutassa ennek az oktatási rendszernek törvényi háttérét, különös tekintettel a *másik* hazai nyelv oktatására. A finn oktatásban használt terminológia szerint a másik hazai nyelv a finn anyanyelvűek számára a svéd, a svéd anyanyelvűek számára a finn. Jelen ismertetés annak reményében készült, hogy a magyarországi nemzetiségek, illetve a határon túli magyarok anyanyelvi neveléséhez és az államnyelv oktatásához nyújt meggondolandó ismereteket. Annak ellenére tartom ezt az írás céljának, hogy tisztában vagyok az egyes országok társadalmi, történelmi és törvényi helyzeteinek különbségeivel és az oktatási rendszer reformálásának rendkívül nehéz és nehézkes voltával.

2. Törvényi háttér

Finnországban nyelvpolitikájából következően az oktatáspolitikai a többnyelvűséget támogatja. A többnyelvűséget támogató oktatáspolitikai alapjai az alkotmányból eredeztethetők.² Az általános elveket követve az oktatás nyelvéről az alapfokú oktatási törvény 4. §-a rendelkezik: az a község,³ amelynek területén mind finn, mind svéd nyelvű lakosok élnek, köteles az alapfokú oktatást⁴ és az iskolafelkészítő oktatást külön-külön megszervezni a két nyelvi csoport számára.⁵ Az oktatás nyelvéről a 10. § (1) rendelkezik, a következőképpen: az alapoktatás nyelve a finn

¹ A finn *toinen* jelentése lehet 'második', illetve 'másik'. A szerkezetben (suomi/ruotsi toisena kotimaisena kielenä) a *toinen* fordításaként a 'másik' jelentést választottam, mivel a finn nyelvpolitikából következően a nyelvek között nincs sorrend, azok egymás mellett létező entitások (egyik és másik, nem első és második).

² 17. cikkely: Az egyének a nyelvhez és a kultúrához való joga. Finnország nemzeti nyelvei a finn és a svéd. Törvény által biztosítani kell minden ember saját nyelvének használati jogát, legyen az a finn vagy a svéd, a bíróságokon és más hatóságok előtt, és azt a jogát, hogy hivatalos iratait saját a nyelvén kapja meg. A hatóságoknak egyenlő módon kell biztosítani az ország finnül és svédül beszélő populációinak kulturális és társadalmi szükségleteit. (Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Julkisen vallan on huolehdittava maan suomen- ja ruotsinkielisen väestön sivistyksellisistä ja yhteiskunnallisista tarpeista samanlaisten perusteiden mukaan.)

³ A finn alkotmány szerinti közigazgatási egység; 2017-ben 311 kunta van az országban. Az alkotmány 121. §-a szerint: Finnország községekre tagolódik, amelyek irányítása a lakosok önkormányzatiságán alapul. A város olyan kunta, amely magát város névvel nevezi meg. (Jelenleg Finnországban nincsenek megyék – ezek korábban is a központi kormányzat egységeiként működtek, önállóságuk nem volt –, 2010 óta Finnország hét területi államigazgatási egységre oszlik.)

⁴ Finnországban 1–6. osztályos alsó, illetve 7–9. osztályos felső tagozaton folyik az alapfokú oktatást. Ezt követi a 3 osztályos (10–12.) középfokú képzés.

⁵ „Kunta, jossa on sekä suomen- että ruotsinkielisiä asukkaita, on velvollinen järjestämään perusopetuksen ja esiopetuksen erikseen kumpaakin kieliryhmää varten” (23.12.1999/1288, hatályos 2000. augusztus 1-től).

és a svéd lehet. Mód van arra, hogy az oktatás nyelve a számi (lapp), a roma vagy a jelnyelv legyen, továbbá lehetőség van arra, hogy az oktatás egy részét a fent megnevezett nyelvek mellett a tanuló a saját nyelvén kapja,⁶ amennyiben a csoportban négy azonos nyelvű diák van (Suni 2016: 243).

A számi (lappok) lakta területeken a számi (lapp) nyelven beszélni tudók számára az oktatást jelentős részben számi nyelven kell megszervezni. A hallás-sérültek számára szükség esetén az oktatás szervezhető jelnyelven. Amennyiben az oktatást szervezője és fenntartója a fenti nyelvek közül több olyan nyelven is lehetőséget ad az oktatásra, amelyen a tanuló képes tanulni, akkor a gyermek gondviselője dönthet a tannyelv megválasztásáról. A törvény lehetőséget biztosít arra is, hogy speciális csoportokban vagy egyes iskolákban az oktatást az (1) bekezdésben felsorolt nyelveken kívül más nyelven is szervezzék.

Az oktatási törvény 11. §-a sorolja fel az oktatás mindenki számára kötelező tartalmát. Ezek között a számunkra érdekesek az anyanyelv és irodalom, a másik hazai nyelv⁷ és az idegen nyelvek. Az anyanyelvoktatásról a 12. § rendelkezik: anyanyelvként alapértelmezettként a finn, svéd, illetve a számi (lapp) nyelvet oktatják. Ám – a szakasz (2) bekezdése szerint – anyanyelvként a tanuló gondviselőjének választása szerint oktatható a roma és a jelnyelv vagy más nyelv, amely a tanuló anyanyelve.

Az oktatást oktatási terv (opetussuunnitelma) szerint kell folytatni. Az iskola által elkészített tervet az oktatás szervezője és az oktatási intézmény fenntartója hagyja jóvá. Külön oktatási tervet kell készíteni a finn, svéd, számi (lapp), illetve más nyelven folyó oktatás számára (15. §).

Az oktatás nyelvi szabályozása a **finn nyelvtörvényen** alapul. A nyelvtörvény az alkotmánnyal egybehangzóan kimondja, hogy Finnország nemzeti nyelvei a finn és a svéd (1. §). A társadalmi élet bizonyos területeinek pontosabb és precízebb nyelvi szabályozását más törvények is tartalmazzák, pontosítják, mivel a nyelvtörvény célja alapvetően az, hogy mindenkinek garantálja az alkotmányban biztosított jogát⁸ a bíróságok és a hivatalos szervek előtti saját nyelvhasználatra.⁹ Az egyetemek nyelvét az egyetemi törvény,¹⁰ az egyházi nyelvhasználatról az Egyházi törvényben olvashatunk,¹¹ de a lutheránus és ortodox egyház nyelvhasználatát a rájuk vonatkozó külön-külön törvények¹² szabályozzák, és hasonlóképpen az iskolák, a kulturális élet, az egészségügy, a büntetőeljárás nyelvére vonatkozóan is külön szabályozás érvényes.

⁶ „osa opetuksesta voidaan antaa muulla kuin edellä mainitulla oppilaan omalla kielellä, jos se ei vaa- ranna oppilaan mahdollisuuksia seurata opetusta” (23.12.1999/1288, hatályos 2000. augusztus 1-től).

⁷ Amennyiben a tannyelv a finn, akkor a svédet értik rajta, amennyiben viszont a tannyelv a svéd, akkor a finn nyelvet jelenti.

⁸ Az alkotmány 17. §: A saját nyelv és kultúra joga.

⁹ A (2) bekezdés a következőket tartalmazza: A hivatalos szervek nyújthatnak jobb nyelvi szolgáltatást, mint amit ez a törvény előír.

¹⁰ <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1997/19970645>, letöltve 2017. május 6.

¹¹ Kírkolaki 26.11.1993/1054, 5. §. Az egyházközség és a társult egyházközségek nyelve. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>. (2017. 06. 12.)

¹² 26.11.1993/1054 Egyházi törvény (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1993/19931054>), illetve a 8.8. 1969/521 Törvény az ortodox egyházról (<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/kumotut/1969/19690521>).

A nyelvtörvény szabályozza többek között a községek, illetve a hatóságok nyelvi besorolásának kritériumait. Az 5. §-a szerint egy község („kunta”, l. fentebb) lehet egynyelvű vagy kétnyelvű. Az államtanács tízévente a hivatalos népszámlálási adatok szerint megállapítja, hogy az adott község melyik nyelvi kategóriába tartozik. Kétnyelvű az a község, amelynek mind finn, mind svéd nyelvű lakossága van, és a kisebbség az adott „kunta” lakosságának legkevesebb 8%-a vagy legalább 3000 fő. A kétnyelvű községet egynyelvűvé minősítik, amennyiben a kisebbség lélekszáma a 3000 fő vagy 6% alá csökken.¹³

A nyelvtörvény rendelkezik az állami szervek nyelvhasználatáról is. Egynyelvű az az állami hatóság, amelynek hatókörébe csak azonos egynyelvű községek tartoznak, míg kétnyelvű az a hatóság, amelyeknek hatókörébe különböző nyelvű, de legalább egy kétnyelvű község tartozik. A törvény részletesen szabályozza, hogy az egyes hivatalos ügytípusokban milyen módon választják ki az eljárás nyelvét. Minden esetben joga van azonban az ügyben eljáróknak az ingyenes tolmácsszolgáltatásra, néhány speciális esetet leszámítva, amikor maguknak kell gondoskodni a tolmácsolásról (18. §). A törvény 23. szakasza szerint a hatóságoknak kell biztosítaniuk, hogy az egyének nyelvi jogai ne sérüljenek. Ennek érdekében a kétnyelvű hatóságok szolgálatában állóknak mind finn, mind svéd nyelven képeseknek kell lenniük az ügymenet szervezésére. Ez a szabályozás vonatkozik az olyan gazdasági vállalkozásokra is, amelyekben az államnak vagy kétnyelvű községnek döntési joga van (24. §).

A nyelvtörvény hasonló részletességgel rendelkezik a hatóságok munkanyelvéről, a levelezés, a meghívók, a jegyzőkönyvek, a határozatok nyelvéről, arról, hogy a törvényeket mindkét nemzeti nyelven közzé kell tenni. A törvény rendelkezik arról is, hogy miképpen kell a szabályozásnak megfelelő működést figyelemmel kísérni és fejleszteni.

A finnországi nyelvi helyzet napjainkban jelentős változáson megy keresztül. 2015-ben a svéd anyanyelvűek százalékos aránya már alacsonyabb volt Finnországban, mint az összes más, nem finn anyanyelvű egyéb nemzetiségűek aránya, és ez 2015-re elérte az össznépesség 6%-át.¹⁴ Ezt a változást tükrözi a finn mint második nyelv oktatásának változása is: a hangsúly áttevődött az egyéb nemzetiségűek finn nyelvoktatására.

3. Az oktatás céljai, tartalma és a fejlesztett készségek

A finn oktatási rendszerben az egyes oktatási szintekhez az oktatási kormányzat kiadja a tantervek alapjait összefoglaló terjedelmes anyagát,¹⁵ amelynek segítségével elkészítik a helyi tanterveket. A tantervek alapjait tartalmazó kiadvány nem

¹³ A 311 kunta közül 3 egynyelvű svéd, 30 kétnyelvű, amelyek közül 18-ban van svéd többség (2017).

¹⁴ SVT 2015a. A 10 000 főnél több beszélővel rendelkező nem őshonos nyelvek: orosz, észt, arab, somáli, angol, kurd, kínai, perzsa.

¹⁵ Az alapképzésre vonatkozó tantervi előírásokat például a Perusopetuksen opetusuunnitelman perusteet 2014 [PEP 2014] (Az alapoktatás tanterveinek alapjai) című kiadvány foglalja össze. A következőkben a nyelvoktatásra vonatkozó minden információ ebből az anyagból származik.

a tananyag részletes felosztását tartalmazó központi előírás, hanem olyan általános alapelveket és elvárásokat tartalmazó dokumentum, amely alapján az iskolák saját oktatási programjaikat és tanterveiket készítik, és megválasztják az oktatáshoz használatos tankönyveket. Az egyes tárgyak tárgyalása során három szempont szerint mutatják be a tantervi követelményeket: ismertetik 1. az oktatási és nevelési célt, 2. az adott célhoz kapcsolódó tartalmat, majd 3. az adott tananyaggal¹⁶ fejlesztendő kompetenciaterületeket. Az oktatás során fejlesztendő kompetenciák:

- K1 Gondolkodás és a tanulás tanulása
- K2 Kulturális készségek, interakció és kifejezés
- K3 Öngondoskodás és a mindennapi élethez szükséges készségek
- K4 Sokoldalú írás-olvasás tudás / Multiliteracy (Grünthal 2015)
- K5 Az információs és kommunikációs technológia know-how
- K6 A munkával és vállalkozói képességgel kapcsolatos készségek
- K7 Részvétel, hatás gyakorlás és a fenntartható jövőépítés

A nyelvoktatás, a nyelvi képzés három fő területen zajlik: az anyanyelv, a másik hazai nyelv és az idegen nyelvek oktatása. Az anyanyelvi oktatás során (a finn, illetve svéd tannyelvű iskolákban) a finn, illetve svéd nyelv és irodalom tantárgyat oktatják. (Külön tárgyalandó az S[uomi]², azaz a finn, mint másik nyelv oktatása, amelynek keretében a nem finn vagy svéd anyanyelvű gyermekek nyelvoktatásáról van szó). A finn oktatási rendszerben annak alapján, hogy mikor kezdik el tanulni a diákok a nyelve(ke)t az anyanyelvük mellett, illetve hogy azt kötelező vagy szabadon választható nyelvként tanulják, az alábbi kategóriákba sorolják a tantárgyakat:

	Oktatás kezdete	Választhatóság		Összes óraszám
A-1	3. osztály	kötelező	1. hosszú nyelv	608
A-2	4. osztály	választható	2. hosszú nyelv	456
B-1	7. osztály	kötelező	közép-hosszú nyelv	228
B-2	8. osztály	választható	rövid nyelv	228

A tanulóknak legkevesebb egy hosszú (A-1 vagy A-2) és egy középhosszú (B-1) nyelvet kell tanulniuk. A tanult nyelvek közül az egyiknek kötelezően a másik hazai nyelvnek (ez a finn vagy a svéd), a másinak egy idegen nyelvnek vagy a száminak (lapp) kell lennie. Mindezek alapján a másik hazai nyelv hat formában (6 tantárgyként) jelenhet meg: 1. svéd/finn hosszú, azaz A nyelv; 2. svéd/finn középhosszú, azaz B nyelv; illetve 3. az anyanyelvi svéd vagy finn (a kétnyelvű gyermekek számára).¹⁷ Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a másik hazai nyelv tanulását legkésőbb a 7. osztályban, B-1 nyelvként meg kell kezdeni.

¹⁶ A tananyag tartalmának megadási módját lásd később.

¹⁷ PEP 2014: 125.

A helyi oktatási tervekben rögzítik, hogy az adott területen melyik nyelvet mikor lehet választani. Példaként álljon itt az egynyelvű közép-finnországi Kuopio városának tájékoztatása a szülők számára:

„Az A-1 nyelv a 3. osztályban kezdődő kötelező idegen nyelv. Ez az összes kuopioi általános iskolában az angol, kivéve az Aurinkorinnei és a Pohjantie iskolát, ahol német, és a Pirti iskolát, ahol francia is tanulható.

Az A-2 nyelv a 4. osztályban kezdődő szabadon választott idegen nyelv. Ez az A-1 nyelvként németet, illetve franciát tanulók számára az angol; a már angolul tanulók választhatnak a következők közül: német, francia, orosz vagy svéd. A-2 csoport létrehozásához legkevesebb 16 tanuló szükséges.

A B-2 nyelv a második hazai nyelv, azaz a svéd, amelyet mindenki a 7. osztályban kezd el tanulni. Kivételt képeznek a svédet már A-2 nyelvként tanulók, akik A-2 nyelvként folytatják tovább tanulmányaikat.

A B-2 nyelv a 8. osztályban kezdett szabadon választott idegen nyelv. Az iskolák maguk állapítják meg, milyen nyelveket kínálnak. Kuopióban jelenleg B-2 nyelvként tanulható a német, francia, orosz vagy spanyol nyelv. A B-2 csoportoknak nincs minimum létszámhatára, de a gyakorlatban általában 10-12 diák van egy-egy csoportban.”¹⁸

E szerint a rend szerint tanulhatnak nyelveket azok a diákok, akiknek anyanyelve finn vagy svéd. A más anyanyelvűek S(uomi)2 (a finn másik nyelvként) tantárgy keretében tanulnak finnül.

Az anyanyelv és irodalom tantárgy keretében 12 különböző tanmenet szerint lehet az oktatást folytatni: finn nyelv és irodalom, svéd nyelv és irodalom, számi (lapp) nyelv és irodalom, roma nyelv és irodalom, jelnyelv és irodalom, a tanuló anyanyelve, finn második nyelvként és irodalom, svéd második nyelvként és irodalom, finn számi nyelvűeknek, svéd számi nyelvűeknek, finn jelnyelvűeknek és svéd jelnyelvűeknek.

A svéd nyelvű általános iskolákban 2012-ben¹⁹ a tanult nyelvek választása a következő megoszlást mutatta: a diákok 86,2%-a a finnt A-1 nyelvként választotta, míg 11,5%-uk A-2 és további 2,3%-uk B-1 nyelvként tanulta a másik hazai nyelvet (KTV 2014: 219–23).

A gimnáziumokban az alapképzéshez hasonló a nyelvoktatás szerkezete:

	Választhatóság	Összes óraszám a 3 évfolyamban	Lehetőség + órára
A-1	kötelező	228	78
A-2	választható	228	
B-1	kötelező	190	78
B-2	választható	228	–
B-3	új nyelvként választható (B-2 helyett)	228	–

¹⁸ http://peda.net/veraja/kuopio/vieraat_kielet/faq, letöltve 2017. május 5.

¹⁹ http://www.oph.fi/download/163331_koulutuksen_tilastollinen_vuosikirja_2014.pdf, letöltve 2017. május 8.

2012-ben összesen 6876 diák tanult svéd tannyelvű gimnáziumban, és a tanulóknak 86,1%-a volt svéd anyanyelvű. Arra van statisztikai adat, hogy a svéd tannyelvű gimnáziumokban 2015-ben érettségizetteknek 92%-a (1892 tanuló) A, míg 2,1%-a (158 diák) B nyelvként tanulta a finn nyelvet.²⁰

A finn tannyelvű gimnáziumokban a svéd tanulása más megoszlást mutat: a tanulóknak csupán 8%-a tanulta 2011-ben a svédet A nyelvként, a többiek B-ként tanulták (Toiminnalista ruotsia 33). A másik hazai nyelv oktatásának szervezeti keretei hosszú ideje nem változtak, viszont 2004 óta nem kell belőle érettségizni, illetve pontosabban: szabadon választható érettségi tárgy lett a második hazai nyelv, amely korábban kötelező érettségi tárgy volt.

A finn oktatása S2 néven azon bevándorló háttérű gyermekek számára történik, akiknek a finn nyelvtudása nem anyanyelvi szintű a nyelvhasználat minden területén.²¹ Ebben az oktatásban vesznek részt a külföldről hazaköltöző finnek gyermekei és a külföldről örökbefogadottak is. Az oktatás célja, hogy a gyermek finn nyelvtudását kiegyenlítetté tegye, és fejlessze a finn kultúrára vonatkozó ismereteit. Mindezt úgy, hogy a nyelvi kompetenciát a gyermek anyanyelvének oktatásával együtt fejleszti. Az S2 oktatása számtalan problémát vet fel, többek között azt, hogy miközben a finn oktatási rendszerben a cél a működő kétnyelvűség megteremtése és fenntartása, az S2 oktatásának eredménye nem egy esetben az lesz, hogy a diáknak a finn lesz a domináns nyelve (Merjo 2008: 128). Az S2 oktatása akkor ér véget, amikor a diák nyelvtudása eléri azt a szintet, amely alapján a gyermeket oktató pedagógusok közössége úgy dönt, hogy a tanuló a továbbiakban a (finn) anyanyelv és irodalom órákon vehet részt. Ennek az írásnak nem tárgya ezen oktatás és annak problémáinak bemutatása, de mint a finn nyelv oktatásának részterülete, szükségesnek tartottam legalább a rá való utalást.²²

4. A másik hazai nyelv és az idegen nyelv oktatásának viszonya

A tanterveket összehasonlítva azt tapasztaljuk, hogy a két tantárgy céljai és követelményei nagyon hasonlóak, a legtöbb esetben egybeesnek. A különbség abból a tényből adódik, hogy a finnül tanuló nem finn anyanyelvű diák finn állampolgár, és így szinte elkerülhetetlenül találkozott/találkozik a finn nyelvvel a mindennapokban, másrészt, hogy a finn nyelv – szemben bármelyik más nyelvvel – a finnországi és skandináv kultúra alkotója.

Nem tekintem át a teljes tantervi hálót,²³ csupán a 3–6. osztály tantervén mutatom be a finn, mint másik hazai nyelv és az idegen nyelvek oktatása tan-

²⁰ SVT 2015b.

²¹ Ez nem azonos a finn mint másik hazai nyelv elnevezésű tantárggyal, mivel az S2 esetében a finn (skandináv) kultúrát nem vagy kevésbé ismerő diákokról van szó.

²² Részletesen lásd: Suni 2016.

²³ Bővebben lásd: Laihonen 2015.

tervének a viszonyát. A 3–6. osztály vonatkozó tantervei öt fő célt tartalmaznak (zárójelben a területen fejlesztendő kompetenciák, l. fentebb):

1. a kulturális sokszínűség megértése és nyelvi tudatosságra nevelés (K1, K2, K4);
2. a nyelvtanulási készségek elsajátíttatása (K1, K5, K6, K7);
3. a nyelvtudás és az interakcióban való nyelvhasználat fejlesztése (K2, K4, K5, K7);
4. szövegértés fejlesztése (K4);
5. szövegalkotás fejlesztése (K3, K4, K5, K7).

A célok megfogalmazása a 2–5. pontok esetében gyakorlatilag szó szerint megegyezik a másik hazai nyelv és az idegen nyelv oktatásának tantervében. Eltérést az első cél esetében találunk. A finn mint másik hazai nyelv esetében a nyelvoktatás során a figyelem első sorban a kulturális sokszínűségekre koncentrált, és arra irányul, hogy a diák ismerje fel Finnország és Skandinávia nyelvi és kulturális gazdagságát, a finn és svéd másik hazai nyelvként betöltött szerepét, sokszínűségét. Arra kívánják motiválni a diákokat, hogy tartsák értéknek saját nyelvüket és kultúrájukat, miközben értéknek tekintik a világ nyelvi és kulturális sokszínűségét, és ennek következtében előítéletek nélkül közelítsenek más népek képviselőihez. Mindeközben célja az oktatásnak, hogy segítse a tanulóknak felismerni a nyelvekben a hasonló és különböző jelenségeket, és keltse fel a másik hazai nyelv iránti érdeklődést, és támogassa őket minél több finn nyelvű szöveg gyűjtésében és megismerésében.²⁴

Az idegen nyelvek esetében az első oktatási cél alapvetően a nyelvi tudatosság erősítésére koncentrált, és arra irányul, hogy a tanulók kellő bátorsággal és szándékkal törekedjenek idegen nyelvű nyelvi produktumokat létrehozni.

A célokhoz tartalmakat rendelnek. A 3–6. osztályban például a 3–5. célokhoz tartalomként a következőket rendelik: „Tanuljanak meg hallgatni, beszélni, olvasni és írni finn nyelven különféle témákról. Központi témák: én magam, a családom, barátaim, az iskola, hobby, a szabadidő eltöltése, továbbá a finn nyelvű közösségben zajló élet. Ezek mellett közösen további témákat is választanak. A témák megválasztásánál kiindulópont a diákok mindennapi élete, környezete, érdeklődési köre és azok időszerűsége, modernsége. Mindezt alapvetően finnországi és svédországi *én* és a *mi* nézőpontja határozza meg. Tanulják a nyelvhasználatot különféle beszédhelyzetekben, mint például köszönés, segítségkérés, véleménynyilvánítás. A szókészlet és a szerkezetek elsajátítása sokoldalú szövegek alkalmazásával történik, mint például rövid történetek, jelenetek, interjúk. Lehetőséget biztosítanak nagyobb kihívásokat jelentő beszédhelyzetekben való megnyilatkozásra is. Megtanítják a finn nyelvű anyag keresését és megtalálását a környezetükben, az interneten, a könyvtárban stb. Elsajátítják a finn nyelv fontosabb, svédétől eltérő fonetikáját és a hangok ejtését” (PEP 2014: 199).

A többi célhoz is hasonló módon adják meg az elsajátítandó ismeretek körét.

²⁴ Fontos emlékeztetni rá, hogy a finn anyanyelvű diákok számára a svéd mint másik hazai nyelv tantervi céljai ezzel pontosan egyeznek.

5. Tanárképzés és tanárok

A finn nyelvet nem anyanyelvként oktatók szakmai szervezete az S2opettajat²⁵ elnevezésű egyesület, amely 1994-ben alakult, és jelenleg ezernél több tagja van, de taglétszáma folyamatosan növekszik. Az egyesület önállóan működik, területi szervezetekkel rendelkezik, és ugyanakkor tagja az Anyanyelvtanárok Szövetségének.

A finn nyelv tanárok képzése Finnország öt egyetemén folyik: Helsinkiben, Jyväskyläben, Tamperében, Turkuban és Ouluban. (Turkuban a svéd nyelvű egyetemen, az Abo Akademién vehető fel finn mint másik hazai nyelvi kurzus – de a kurzust a Helsinki Egyetem képzéséből veszik át. A pedagógia szakismereteket és a gyakorlatot viszont már a Vaasai Egyetemen és Vaasában végzik a svéd nyelvben tanuló diákok).

Az egyes egyetemek különböző formában képzik a finn mint másik nyelv tanárait. A szakmai egyesület honlapja szerint – összhangban az ezt szabályozó rendelettel²⁶ – az alapképzésben oktató S2 tanárnak anyanyelv és irodalom tanári végzettséggel kell rendelkeznie: ez olyan MA szintű végzettséget jelent, amely 60 kreditnyi tanulmányokat tartalmaz finn nyelvből, 60 kreditet finnországi irodalomból vagy általános irodalomtudományból és 60 kreditet pedagógiából. A gimnáziumokban és a felnőttoktatásban S2 tanárok számára további követelmény 120 kredit finn nyelvből és irodalomtudományból. Ezen utóbbi tanulmányok során végezhető finn mint másik nyelv képzés Tamperében 20–25 kredit (specializáció), Turkuban 100 kredit (specializáció) és Ouluban 60 kredit (mellék tárgy) terjedelemben. Ezeket a képzéseket el lehet végezni továbbképzésként is, amennyiben a jelentkező rendelkezik a finn nyelv és irodalom alapképzéssel.

6. Az oktatásban részt vevő diákok

Az iskolába lépő gyermekek nyelvileg igen különbözőek: lehetnek finn vagy svéd egynyelvűk, illetve valamilyen fokon kényelvűek. Érthető, hogy az oktatás szervezése igen nagy körültekintést igényel. Az oktatás eredményessége érdekében még abban az esetben is kis csoportokra bontva külön oktatják a teljes létszámú osztályokat, ha a gyerekek mindannyian egynyelvűek.

A kétnyelvű gyermekek minden esetben külön csoportban tanulnak az egynyelvűektől. Az egynyelvű gyermekek oktatása a másik hazai nyelv tantárgyi keretei között folyik. A kétnyelvűségnek is különböző fokozatai vannak, így a kétnyelvű családban vagy nyelvi környezetben élő gyermekek között is különbség van nyelvismeretük terén. Az erősen svéd domináns kétnyelvű gyermekek az egynyelvűekkel egyezően a másik idegen nyelv tantárgyi keretei között, külön csoportban tanulják a finn nyelvet. A szülők és a pedagógusok döntése alapján azonban nekik is lehetőségük van a balansz kétnyelvű gyermekekkel együtt az anyanyelvi

²⁵ <https://www.s2opettajat.fi/> – Teljes neve: Suomi toisena kielänä-opettajat 'Finn másik/második nyelvként-tanárai'.

²⁶ 14. 12. 1986./986 Asetus opetustoinen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 5. §. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980986>, letöltve: 2017. május 5.

másik idegen nyelv tantárgy tanulására, természetesen ekkor is külön csoportban. Az anyanyelvi másik idegen nyelv tantárgy keretében a tanulóknak lehetőségük van elmélyíteni nyelvi tudásukat, illetve módjuk van a finn (svéd) kultúra sajátos elemeinek a megismerésére. Az anyanyelvi másik hazai nyelvet is A-1, illetve A-2 nyelvként lehet tanulni a 3. (illetve a 4.) osztálytól.

A képzési szakaszok végén elvárt ismereteket a helyi tantervek által előírt ismeretekhez kell mérni, és az értékelést az adott típusú nyelvvoktatási forma (A, illetve B) állami értékelési kritériumainak megfelelően kell megtenni (ezt l. alább).

7. A nyelvvoktatás célja az alapképzésben

A tantervi alapokat tartalmazó anyag (PEP 2014: 1) a másik hazai nyelvvel kapcsolatosan leszögezi, hogy a nyelv mindig velünk van, minden tevékenységünk alapfeltétele, és a nyelvtudás alakulása élethosszig tartó folyamat. A többnyelvű kompetencia a családban, az iskolában és az élet minden más területén folyamatosan alakul ki, és az anyanyelv és más nyelvek, valamint azok nyelvjárásainak és regisztereinek ismeretét jelenti.

Az iskolai oktatás feladata a többnyelvű kompetencia megszerzésének támogatása úgy, hogy segíti a nyelvhasználat fejlődését eltérő beszédhelyzetekben, ezért az iskolában minden tanár egyben nyelvtanár is. Az iskolai oktatás abban segíti a diákot, hogy tudatos nyelvhasználó legyen, össze tudja vetni a nyelv eltérő használati színtereit és fejlődjön a sokoldalú írás-olvasás tudás (Multiliteracy).

Az iskolában a nyelvvoktatás során különös figyelmet fordítanak arra, hogy a diákok a különböző tantárgyakhoz használjanak a nyelvtudásuk színvonalának megfelelő más nyelvű szövegeket. Kiemelt fontosságú, hogy a tanulmányok során a diákokkal felismertessék, hogy a más nyelveket beszélők és más kultúrákban élők identitása – a sajátjukhoz hasonlóan – többszintű, ezért a kisebbségi és veszélyeztetett nyelvek kérdését is tárgyalják. Cél, hogy megerősítsék a diákokat abban, hogy képesek nyelveket tanulni, és hogy használják – bármilyen szintű – nyelvi ismeretüket bátran a szükséges helyzetekben. A nyelvvoktatás során feltételezik a többi tantárggyal való együttműködést is.

A nyelvvoktatás során a tervszerű tevékenységeket olyan módon végzik a különféle méretű és összetételű csoportokban, hogy lehetőséget biztosítanak a diákoknak más országokban élő beszélőkkel való kapcsolatteremtésre és kapcsolattartásra. Erőteljesen használják a számítástechnikai és egyéb kommunikációs eszközöket az autentikus beszédhelyzetek megteremtésére (PEP, 196–7). A tantervi alapokban nincs rögzítve, hogy milyen szintre kell eljutnia a tanulónak az alapképzés végére.

Az oktatási minisztérium honlapján található információ szerint, a gimnáziumot végzetteknek az A1 nyelvként tanult angolban a referenciakeret B2.1 szintjét kell elérniük minden részterületen (beszédértés, beszéd, szövegértés, írás), míg minden más A, illetve B nyelv esetében a B1.2 szint elérése az elvart.²⁷

²⁷ http://edu.fi/lukiokoulutus/toinen_kotimainen_ja_vieraat_kielet/kielten_opetussuunnitelmat (2017. március 17.). A referencia keret szövege magyarul: http://www.nyak.hu/nyat/doc/ker_2002.asp (2017. március 17.).

Egy példa arra, miképpen adják meg a nyelvtudás elérendő szintjét a helyi tantervekben.²⁸ Az A nyelvként oktatott másik hazai nyelv tanulása során az alapképzésben a 6. osztály végére a svédül tanulóknak beszédben és szövegértésben az európai referenciakeret A1.3, szövegalkotásban az A1.2 szintjét kell elérnie a legjobb érdemjegy megszerzése érdekében,²⁹ míg a finnül tanulók számára az elérendő szint az A2.1, illetve az A1.3. A 9. osztály végén az elérendő szintek: mindhárom területen B1.2 a svéd, illetve B1.1. és A2.2.(szövegalkotás) a finn nyelv esetében.³⁰ Ezzel teljesen megegyező szintek elérését tűzi ki számos más intézmény is.

	„A” finn mint másik hazai nyelv			„A” svéd mint másik hazai nyelv		
	Beszéd	Szövegértés	Szövegalkotás	Beszéd	Szövegértés	Szövegalkotás
6.	A2.1		A1.3	A1.3		1.2
9.	B1.1	A2.2		B1.2		

Az oktatás eredményessége változó, de a (finn tannyelvű iskolákban) svéd nyelvet tanulókkal ellentétben a finnül tanuló svéd tannyelvű iskolai csoportok elérik az alapképzésben kitűzött oktatási célokat (Pohjala–Geber 2010, idézi Laihonen 2015). A statisztikai adatok alapján a legtöbb svédül beszélő finn A1.2 szinten sajátítja el a finn nyelvet az alapképzés, a 9. tanév végére (Laihonen 2015).

8. Kísérletek a finn, mint másik hazai nyelv oktatásának megújítására

Az Abo Akademié keretében a svéd iskolák számára folyó tanárképzés során Michaela Pörn és munkatársai kidolgozták és kísérleti jelleggel alkalmazzák a tandemmódszert az iskolai oktatásban (Pörn 2016). A módszer lényege, hogy a másik hazai nyelv elsajátításban azonos nyelvi szinten álló eltérő anyanyelvű osztályok egymást hosszú távon támogatva és segítve igyekeznek elsajátítani a másik anyanyelvét mint másik hazai nyelvet. A gyakorlatban tehát egy svédet tanuló finn tannyelvű osztály van élő kapcsolatban egy finnül tanuló svéd tannyelvű osztállyal. Az oktatás során a tanár valójában a tanulási folyamat menedzsere, a nyelv elsajátítása a tanulópárok közös munkája során zajlik.

A módszer szoros és alapos együttműködést kíván a tanároktól. Az oktatás egész folyamatát közösen tervezik meg, bevonva a munkába a módszer finnországi kidolgozóit, és gondosan előkészítik a szükséges IT-eszközöket. Az oktatás

²⁸ Az információk Uurainen község helyi tantervéből származnak. A község Közép-Finnországban, Jyväskylätól 36 kilométerre helyezkedik el, lakosainak száma 3717 (2017. 05. 31.), svéd nyelvű a lakosság 0,1%-a (2016).

²⁹ https://peda.net/uurainen/koulukeskus/opetussuunnitelma/uurainen2/luku14/14-4_oppiaineet/14-4-2_toinen-kotimainen/a-ruotsi.

³⁰ https://peda.net/uurainen/koulukeskus/opetussuunnitelma/uurainen2/luku15/15-4_oppiaineet/15-4-2_toinen-kotimainen/a-suomi.

https://peda.net/uurainen/koulukeskus/opetussuunnitelma/uurainen2/luku15/15-4_oppiaineet/15-4-2_toinen-kotimainen/a-ruotsi.

során a tanár támogatja és segíti a diákokat a nyelvelsajátításában, amely a szóbeliség során alapvetően a szókészletre koncentrál, és beavatja a tanulót a tanult nyelv metalingvisztikájába, míg a szövegközpontú oktatási részekben a szókészlet mellett a grammatika (morfológia és szintaxis) kérdései is előkerülnek. A tanulási folyamat során az anyanyelvi tanuló javít, oktat és magyaráz, miközben a fő figyelem a finn, illetve svéd nyelv alapproblémáira irányul.

A tanár szerepe a tandemoktatás során – röviden összefoglalva – hármas:

1. Elsősorban facilitátor, azaz folyamattervező és folyamatlevezető. Ez a szerep nem speciális, minden tanári munka része. A tandem módszer esetén annyiban mégis eltérő a hagyományos tanári munkától, hogy a folyamatok megtervezése és levezetése nem egy osztályközösség számára és egyetlen teremben történik, hanem kooperációban egy másik osztállyal és annak tanárával.
2. Szakértő és oktató. Ebben a szerepben nyelvtanárként segíti a tanulókat abban, hogy összevessék és megértsék a célnyelv és az oktatás nyelve közötti különbségeket, illetve hogy elsajátítsák a célnyelvi készségeket, tanulási módszereket és stratégiákat.
3. A harmadik szerep – menedzser, edző, tréner – speciálisan a tandemoktató szerepe. Ebben a szerepében támogatja és segíti a diákokat a kölcsönös, kétnyelvű kommunikációban. Ez igen lényeges és fontos, mivel a diákok elsősorban a feladat megoldására, befejezésére koncentrálnak, továbbá a feladattípusok is befolyásolják a párok munkáját. Ugyanazon feladat során a párok eltérően tevékenykedhetnek, a tanárnak fel kell ismernie a párok tagjainak együttműködési mintáit, és segíteni kell őket új együttműködési lehetőségek kialakításában. Azaz a tanár feladata a párok oktatása az együttműködő, tanulásorientált tevékenységre.³¹

A módszer eredményei biztatóak, a diákok motiváltan és eredményesen dolgoznak, a tantervi célok megvalósulása – a kulturális sokszínűségnek, a finn/svéd másik hazai nyelvként betöltött szerepének felismerése, saját nyelvük és kultúrájuk felértékelődése, világ nyelvi és kulturális sokszínűségének tudatosításával az előítéletmentes megközelítése más népek képviselőinek – különösen sikeres és eredményes.

9. Összefoglalás

A fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a kisebbségek eredményes államnyelvoktatásának elengedhetetlen feltétele a támogató társadalmi közeg és törvényi háttér. Finnország esetében a történelmi múltból levont tanulságok eredményeképpen az idén 100 éves ország megalakulásának első pillanatától kezdve a többnyelvűség támogatójaként, a kisebbség nyelvét is államnyelvvé nyilvánítva megteremtette a két kulturális és nyelvi csoport közötti együttműködés konfliktusmentes

³¹ Michaela Pörn 2016. decemberi előadása alapján.

lehetőségét – ennek egyik eredményeként a svéd anyanyelvű finnek az oktatás során eredményesen sajátítják el a finn nyelvet. Ezt a tudásukat terjesztették ki és alkalmazzák a 21. század eleji népmozgások kulturális és nyelvi kihívásának kezelésére.

Fontos annak felismerése, hogy a finn oktatási rendszerben egyrészt központilag jól és pontosan megfogalmazzák az elsajátítandó ismereteket és kompetenciákat, majd annak megvalósítási módját a helyi tantervekben kidolgozva az iskolák pedagógusaira és az iskolák fenntartójára bízják. Ez teszi lehetővé, hogy az egyes oktatási intézmények a területük szociális, nyelvi és nemzetiségi összetételének legmegfelelőbb tartalmakat és formákat alkalmazzák az oktatásban.

A közép-európai régió keretei között más megoldások születtek. A kisebbségek másodnyelv (államnyelv) oktatásának sikertelensége mögött a többségi oktatás azon hiányossága is feltárul, amely szerint a többség számára nem egyértelmű és világos, hogy a kisebbség nyelve és kultúrája az adott közösség, állam számára ugyanolyan érték, mint a többségé. Az alapelv – amely szerint egy államban egy nyelv létezhet – megakadályozza, hogy a másik (harmadik) hazai nyelvet a nyelvoktatás bevett – hagyományosan az idegen nyelvek oktatásának nevezett – módszereivel oktassák (ennek problémáiról l. Vančo–Kozmács 2015, ebben különösen Vančo 2015 és Tolcsvai 2015). Ennek szomorú következményei egyértelműek Magyarországon, ahol mára már jelentős kisebbségi lakossággal rendelkező településeken is csak korlátozottan, sok esetben szimbolikusan van jelen a kisebbség nyelve (Borbély 2014: 81–123).³² A magyar kisebbségek lakta államok számára még adva a lehetőség, hogy oktatás és nyelvpolitikájuk alakításával a finnországihoz hasonló módon elérjék, hogy más nyelvű és kultúrájú állampolgáraik a többség számára természetes módon élhessék meg nemzeti, népi identitásukat.

SZAKIRODALOM

- Borbély Anna 2014. *Kétnyelvűség. Variabilitás és változás magyarországi közösségekben*. L'Harmattan, Budapest.
- Grünthal, Satu 2015. Az anyanyelv és irodalom tanítása a finn iskolákban. *Anyanyelv-pedagóga* 1. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=561>, letöltve: 2017. május 5.
- KTV 2014. *Koulutuksen tilastollinen vuosikirja 2014*. [Az oktatás statisztikai évkönyve] Toimittanut: Kumpulainen, Timo. Koulutuksen seuranraportit 2014: 10. Opetushallitus, Tampere. http://www.oph.fi/download/163331_koulutuksen_tilastollinen_vuosikirja_2014.pdf, letöltve 2017. május 5.
- Laihonen, Petteri 2015. Rheory and practice of language education today: Insights from teaching finnish and beyond. In: Ildikó Vančo – István Kozmács (eds.): *Language learning and teaching: state language teaching for minorities*. Constantin the Philosopher University in Nitra, 43–59.

³² Vö.: A nyelvi tájkép elmélete és gyakorlata konferencia (2013. május 23.) előadásai (<http://www.nytd.hu/nyelvitajkep/>). Beszámoló a konferencia előadásairól: <https://www.nyest.hu/hirek/szinek-es-feherfoltok-magyarorszag-nyelvi-tajkepen>.

- Mela, Merjo 2008. Suomi toisena kielenä ja äidinkielen opetus, [A finn nyelv másik nyelvként és az anyanyelv oktatása]*Viritittäjä* 1: 128–33. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/2008_128.pdf, letöltve 2017. május 5.
- PEP 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. [Az alapfokú képzés tanterveinek alapjai 2015.] http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf, letöltve 2017. május 5.
- Pohjola, Kalevi – Erik Geber 2010. *Toinen kotimainen kieli*[Másik hazai nyelv]. Opetushallituksen muistio 20.1.2010.
- Pörn, Michaela 2016. Åsa Löf – Heli Koskinen – Michaela Pörn – Katri Hansell – Anna Korhonen – Charlotta Engberg: *Klasstandem. En resa över språkgränsen. Luokkatandem. Matka yli kielirajan* [Oszálytandem. Út a nyelvi határon át]. <http://web.abo.fi/e-mag/klasstandem/pdf.pdf>, letöltve 2017. május 5.
- Suni, Minna 2016. Fialat bevándorlók nyelvoktatása Finnországban: Betekintés a nyelvoktatás-politikába, a mindennapi gyakorlatokba és a kutatási eredményekbe. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* XXVIII: 241–59.
- Toiminnallista ruotsia – lähtiökohtia ruotsin opetuksen kehittämiseksi toisena kotimaisena kielenä.* [Működő svéd nyelv – Szempontok a svéd mint másik hazai nyelv oktatásának fejlesztéséhez] – Opetus- ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. 2012:9 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75370>, letöltve 2017. május 5.
- SVT 2015a. *Suomen virallinen tilasto: Väestörakenne* [Finnország hivatalos statisztikája. A népesség szerkezete]. ISSN=1797-5379. Vuosikatsaus 2015, Liitekuvio 1. Ruotsinkielisten ja vieraskielisten osuus väestöstä 1900–2015 [Melléklet 1. A svédnyelvűek és idegen nyelvűek részesedése a népességben]. Helsinki: Tilastokeskus [letöltve: 2017. május 5.]. http://www.stat.fi/til/vaerak/2015/01/vaerak_2015_01_2016-09-23_kuv_001_fi.html.
- SVT 2015b. *Suomen virallinen tilasto: Ainevalinnat* [Finnország hivatalos statisztikája. Tantárgyválasztás]. ISSN=1799-103X. Lukiokoulutuksen Päättäneiden Ainevalinnat 2015, Liitetaulukko 1 ja 2 Lukion koko oppimäärän suorittaneiden kielivalinnat 2015, miehet/naiset [Gimnáziumi oktatás: a végzősök tantárgyválasztása. Melléklet 1 és 2. A gimnáziumi képzést befejezők nyelvválasztása 2015-ben.]. Helsinki: Tilastokeskus [letöltve: 2017. május 5.]. http://www.stat.fi/til/ava/2015/01/ava_2015_01_2015-12-16_tau_001_fi.html.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2015. Az államnyelv mint L2 oktatása kisebbségi tanulók számára – funkcionális megközelítés. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás-nyelvtanítás: Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, 117–28.
- Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.) 2015. *Nyelvtanulás-nyelvtanítás: Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem.
- Vančo Ildikó 2015: A kétnyelvűsítés módjai és az identitás összefüggése. In: Vančo Ildikó – Kozmács István (szerk.): *Nyelvtanulás-nyelvtanítás: Fókuszban az államnyelv oktatása kisebbségek számára*. Nyitra, Konstantin Filozófus Egyetem, 137–53.

Kozmács István

habilitált egyetemi docens
Konstantin Filozófus Egyetem
Közép-európai Tanulmányok Kara
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet

SUMMARY

*Kozmács, István***Second language teaching in Finland**

The effectiveness of the Finnish school system and education is legendary. This paper aims to present the legal background of this educational system, with particular regard to the teaching of the second national language. According to the terminology used in Finnish education, the second national language is Finnish for Swedish native speakers, and Swedish for Finnish native speakers. This paper presents the aims of the teaching of the second national language, the content of the education, the skills to be developed and the forms of education. The paper also presents the relationship between the teaching of the second national language and that of foreign languages. It focuses on teacher training and introduces a new teaching methodology. It is pointed out that both the supportive social environment and the legal background are indispensable prerequisites of effective state language teaching for minorities. As a result of its history, Finland has created a conflict-free possibility of cooperation between the two cultural and linguistic groups.

Keywords: Finnish education, second national language, state language teaching for the minorities